

ADATTÁR.

RIMAY JÁNOS ÉLETÉHEZ.

Rimay életével, irodalmi és politikai működésével behatóan még senki se foglalkozott, pedig akár mint költő és államférfi, akár mint ember egyaránt kiváló és rokonszenves alakja a maga korának.

»Emlékversek és megtiszteltetésekben elég része volt, de . . . irodalmunk még nem róttá le iránta kötelességét.«¹ valóban igaz. Mert boldogult Ipolyi Arnold össze hordta ugyan a nagybecsű anyagot, az érczet, hogy megalkossa belőle Rimay nemes alakját, de melegen érző lelkének ez az óhajítása nem teljesedett. Csak az alapot rakhatta le, gondal, szeretettel, nagy művének befejezésében megakadályozta őt a halál.

Az a kötet, melyet Ipolyi Arnold utolsó éveiben sajtó alá rendezett s melyet később a magyar tudományos Akadémia közrebocsátott,² egy szakadatlan munkásságban, középszerű viszonyok között eltöltött nyugodt, összhangzatos élet egyszerű de megragadó képét tárja elibünk.

Rimayt a gondviselés nem halmozta el tulságosan földi javakkal s a szerencse sem igen hordozta szárnyán. De filozóf volt, ki szabadságát és csöndes lelki békességét mindennél többre becsülte a világon. Tehetségeinél fogva arra volt hivatva, hogy a közügyekben vezér-szerepet vigyen de egyéniségének jellemző tulajdonságai és a viszonyok kisebb kört jelöltek ki számára. Mert sohasem tudta, de nem is akarta előtérbe tolni magát és saját érdekeit mindig alárendelte a közjónak. Ha szükség volt rá, hiven, odaadással szolgálta hazáját, kitünően megoldotta a reábizott

¹ L. Erdélyi Pál cikkét a Beöthy Zsolt által szerkesztett képes Irodalomtörténet 335. l.

² Alsó sztrigovai és rimai Rimay János állam iratai és levelezése. Budapest, 1887. Bevezetéssel ellátta Szilágyi Sándor.

feladatot, de megvárta, hogy a nagyok és hatalmasok keressék fel őt. Ne gondolja senki, hogy saját promotioja, előmenetele után futkos. Mert szíve szerint szánakozott azokon, a kik dicsőségért, hatalomért, uraságért s egyéb szerencsén forgandó dolgokért önmagukat adták cserébe és kizárták keblükből szép szabadságukat.

Ennek lehet tulajdonítani első sorban is, hogy oly alapos tudománnyal és sok oldalú műveltséggel oly erős, határozott ítélőképességgel s hozzá szelíd megnyerő modorral, aránylag még sem sokra vitte.

Mert egyáltalában nem lehet azt mondani, hogy *fényes pályát* futott volna meg, sőt egész életén keresztül inkább használt, mint fénylett. — Azok közé az emberek közé tartozott kiket mindenki tisztelt, becsült vagy szeretett, kiknek tehetségét, tudományát, jó szolgálatait gyakran igénybe vették, de aztán hamarosan meg is feledkeztek róluik.

Bocskay István fejedelemnek szüksége volt reá. Kedvelte és sokat tartott róla, mert pár hónap alatt belső komornyikjává, később bizodalmas, meghitt tanácsosává tette.¹ Ilyésházy nádor csakhamar fölmerté őt, nem engedte, hogy visszamenjen Erdélybe, hol ifjúsága egy részét töltötte, hanem mint portai követet és oratornt fontos diplomatai küldetésekre alkalmazá. De halála után visszavonult nógrádmegyei jószágára, nem akart senkinek se útjában állani.

Legfőbb vágya, hogy magához hasonló műveltségű »*csendes s' Isten félelmében nevelt emberekkel*« éljen, nem igen teljesedett be. Életének felét oly társaságban kellett eltöltenie, mely őt felfogni, kellően méltányolni nem tudta, sőt magába vonulását világ gyűlöletnek, csöndes zajtalan munkásságát léha semmit tevésnek tartotta. Erre vonatkozólag írja gyermekkori barátjának Náprágyi Demeter erdélyi püspöknek: »*Veszem is eszemben, hogy akkor vagyok egyedül, a mikor sokkal vagyok itt való emberekkel együtt, akkor peniglen többekkel mikor csak magammal, mert akkor szállhatok bővebben azokkal a kikbe én gyönyörködöm s' a kiket szeretek*«²

De azért nem nézte le, legfeljebb szánni tudta szomszédjait, vagy patvarkodó atyafiait, a kik minden gyönyörüségüket vagyonuk szaporításában vagy a boritalban találták s' néha napján sok kellemetlenséget, bosszúságot okoztak a csöndes elmélkedőnek, ki Alsó-Sztrigovai magányában Senecával, Petrarccal, Ciceróval társalkodván, a világ hiúságát semminek tartotta. Mindazonáltal Rimay meg volt elégedve a maga

¹ U. o. 81. l.

² U. o. 98. l.

sorsával s' a nagyra vágyást nem ösmervén, keserű csalódásokban se volt része. Különben pedig azzal vigasztalta magát, hogy minden Homerusnak Zoilussának, Amphionnak Zelussának, Abigaelnek Nabaljának is kell lenni.¹

Csak kevesen ösmerték őt igazán, de ezek aztán érdeme szerint becsülték. Az akkori magyar közélet legkiválóbb emberei, egyházi és világi hatalmasok keresték barátságát. Tisztelet, bizalom, és ragaszkodás nyilvánul a hozzá intézett levelek mindegyikében. A ki szivességét, szolgálatát egy vagy más dologban igénybe vette, jó akaratában sohasem csalatkozott.

Bocskay István idejében sok emberen segített s' a fejedelemre való befolyását mindig jóra igyekezett fölhasználni. »*Nagyságoddal bizonyíthatok — írja egy aikatommal Ilyósháznak — hogy én a keresztyénségnek nem voltam gonosz és haszontalan szolgálója, operált általam is nem keveset az úr Isten*«² Hála és elismerés lőn jutalma, többet nem is kívánt ennél. Mikor Thurzó Györgyöt nádorrá választották megemlékezett Rimayról, ki Bocskay támadásakor sok szivességet tanusított iránta és neki köszönhette, hogy birtokait a hajdúk teljesen el nem pusztították. Ugylátszik valami hivatalt ajánlott föl neki »*hogy az mi jó akaratunk kglhez — úgymond — nemcsak virágozzék, de gyümölcsözzék is holott a természet is megadta azt minden kegyes elmének, hogy az jóért ne gonoszal de viszont hódolással legyen.*«³ De Rimay nem szívesen áldozta fel a maga függetlenségét, a nádor által kilátásba helyezett állapotnak *onusa* gondolkozóba ejtette s' megköszönvén a jó akaratot, elfogadását alkalmasabb időre halasztotta.⁴

Megmaradt hát továbbra is Nógrádvármegye egyszerű táblabírájának és barátai sürgetésére házassága felől kezdett gondolkodni. Még csak ez volt hátra, hogy tökéletesen megelégedett, boldog ember váljék belőle.

Ebben az időben a fényes portán sokat áskálódtak Bethlen Gábor ellen s' gonosz akarói örömet elűzték volna a fejedelmi székéből. A magyarországi vezérek és fő törökök egyrésze Homonnay törekvéseit támogatta, másrésze — kiváltképen Zkender és Ali basa, — állítólag a porta fölhatalmazásából, de tényleg saját szakállára gyarmati Balassa Zsigmondnak ajánlotta föl a fejedelmi süveget. A vállalkozó szellemű,

¹ U. o. 98 l.

² U. o. 154. lap.

³⁻⁴ U. o. 199—201 l.

dúsgazdag, hazáját szerető de bizonyos tekintetben meggondolatlan, könnyen hívó úr rá ment a lépre s' elfogadá az elébe szabott föltételt, melyek között első helyen Lippa és Jenő várak átadása állott. Egy kis összecsküvést csinált, magyar szokás szerint nagy zajjal, poharazás közben és ebbe Rimay Jánost is beakarta vonni. Magához hívatta tehát Kékkő várába és 1615. október 15-én föltárta előtte a törökkel folytatott alkudozásait, tanácsát és közreműködését kérvén szándékának keresztül vitelében.

Rimay úgy ez alkalommal mint a későbbi tanácskozások idején mindent elkövetett, hogy lebeszélje őt meggondolatlan szándékáról, kimutatván hogy a török csak eszköznek akarja őt felhasználni és azután rendes szokása szerint cserben hagyja sőt ha érdeke kívánja fel is áldozza. De belátván, hogy nem boldogul, magán dolgaival mentegetődvén megszakitotta Balassával a további érintkezést és sorsára hagyá.

A cselszövény nemsokára napfényre kerülvén, Teuffenbach Rudolf ujbári kapitány 1616 január 8-án II. Mátyás király parancsára megszállotta Kékkő várát és Balassát fogságba hurcolta. A következő évben megindult a vizsgálat, melynek folyamán az esztergomi főkáptalan küldötte és Csepregi Jakab honő regius ~~Bezókon~~ 1616 ápril 26. Rimayt is kihallgatta.

Vallomása fölöttébb érdekes. Balassával folytatott tanácskozása nemcsak a hazáját igazán szerető, sokat tapasztalt, higgadt eszű államtérfit, de egyszersmind Rimait az embert is kitünően jellemzi. Mikor Balassa kifogván az érvékből azzal állott elő, hogy az Isten megsegítvén dolgában, t. i. ha elnyeri az erdélyi fejedelemséget, szerencséjében őt is részesíteni fogja, mert úgy látja, hogy mostanában ugyanis semmi előmenetele: Rimay, bár szerényen de nemes indignatióval utasította vissza még a látszatát is annak, hogy közügyekben a magán érdek vagy nyereség-vágy vezérelhetné. Különbben kijelenté, hogy sorsa ellen nem panaszkodik, mert hozzá szoktatta magát »a csendes és kis értéken megelégedzett élethez«.

De vallomása már csak azért is rendkívül fontos ránk nézve, mert születésének idejét pontosan meghatározhatjuk belőle. Eddigclé általánosan azt tartották, hogy 1564-ben született,¹ azonban a kihallgatási jegyzőkönyv nyilván megczáfolja ezt a combinatiót, mert Rimay 1616-ban 43 esztendősnak mondja magát, tehát 1573-ban jött a világra. Eszerint Báthory István országbíró nem tanulmányai befejezése után — mint

¹ Ezt az évet fogadja el legújabb élet írója Erdélyi Pál is idézett cikkében.

gyanítják — de mint 13—14 esztendőes gyermeket vette udvarába s valószínűleg ő neveltette.

Halljuk azonban a vallomást:

»Hogy Balassi Zsigmond uramnak Erdélybe való bemenete felől az meddig be nem ment semmit nem értett volna és micsoda tractái lehetnek is ott benn, senkitől nem értette Októbernek is 15 napjáiglan, anni praeteriti, az mely napon magához hivatván, panaszkodott az fatensnek először mi az oka, hogy olyan közel való szomszédságban laktomban nem visitálnám sem frequentálnám ő nsgát? Arra azt felelte ezen fatens, hogy mivel ő nsga felől igen idegen vélekedéseket viselnek az emberek, nem akarta volna magát senkivel megjegyeztetni, vagy oly vélekedésekre és gondolatokra való okot adni valakinek mintha ő is az ő nsga dolgait értendő és részes volna azokban az tanácsokban, az mely dolgokat és tanácsokat titkon forgatna és igazgatna magában. Mindazonáltal ha oly monstrum nincsen ő nsga dolgában az kit ugyan exhorrescálnunk kellene, ez okot is keltene bátorsággal való személye frequentálására.

Jobb kezét fogván azért ezen fatensnek jobb kezével Balassi Zsigmond uram, azt felelte, hogy sincere aperiálná dolgait ez fatens előtt is és úgy jelentené meg őket az mint vannak, minthogy egyebektől sem akarja olyaktól jövődöben eltitkolni, az kiknek érteni kell őket.

Kezdette azért azon el beszédét Balassi Zsigmond uram, hogy noha a fatensnek nem jelenté volt Károlyban való procinctusakor, hogy szintén Erdélyben menne, de ugyan úgy indult meg, hogy oda menjen, küldvén két levelet nekie Bethlen Gábor, melyekben ugyan ott benn való lakásra hivatta, ajánlván irásában magát, hogy állapottyához való conditiót és hivatalt rendel, ha az erdélyi lakástól nem idegenkednék (mely Bethlen Gábor leveleit in specie meg is mutatta az fatensnek). Ez irásához képest — ugymond — mentem be, de ajánlásival igen megfogytatkozata. — Ott létemben pedig — ugymond — Memhet aga kezde nyilván beszélgetni, hogy az török császár parancsolatjából Magyarországra jönnek ki haddal rablani, mivel az magyarok Erdélyben sok kárt, pusztítást és nyomorúságot cselekedtenek volna és az császár hadának is kétszer való bemenésre okot adván, azokkal a hadakkal is rontották és pusztították volna Erdély földét, az mely pusztítását és Erdélyben esett kárért hasonlatos pusztítást és kártételt akarnak Magyarországon is tétetni.

Midőn az okáért ilyen igyekezetét és szándékát érttettem volna az török nemzetségnek, akarván hazám romlásának eleit vennem, mondám Memhet agának, hogy császár nem cselekedheti s' hiti ellen is esnék — ugymond — hogy Magyarországot megrablaná, holott az magyarok nem vétettek semmit neki és nem szánszándékkal jöttek is Erdélyre, hogy ők Erdélyt vagy foglalják vagy rablanák, hanem oly szándékkal jöttek, hogy Báthory Gábort segítsék meg Lengyel s' Oláh ellenségi ellen, kiknek berohanásától félt s tartott akkor Báthory Gábor. Hogy peniglen különben esett az dolog, romlása, pusztulása is lett Erdélynek, az nem a magyarok vétké, kik mihelt eszekben vették, hogy különben lett az dolog a mint ők vélekedtek felőle, az országbul bebocsátott vitézeknek

nem is küldöttek fizetést sőt kívánták, hogy vissza térjenek és ismét haza menjenek. Így azért ha az magyarok romlásával és Magyarország pusztításával akarná az Erdélyországon esett pusztítást és romlást császár megtorlani, hitit sérti — ugymond — meg ő hatalmassága vele és az békességnek kötésit is megszakgatja.

Memhet aga ezeket megértvén tőlem azt felelé, hogy ha így vagyok az dolog, az császár hiti meg nem sértethetik, mert drágább kincse az császárnak nincsen az ő hitinél, kit ő is tartoznak mind őrizni s' mind böcsülni. Ha azért jobban eliben adhatom az dolgot, megbizonyíthatom, hogy úgy vagyok az dolog az mint én beszéltem, ő postán megyen az portára s' eleiben adván az császárnak és az vezéreknek is, informálja őket az dologrul mert császárnak különben adták volt érteni az dolgot.

Bethlen Gábor ő maga is az erdélyi fejedelem jelen lévén pedig az tractában mondá, én magam bizonyítok — ugymond — Balassi uram mellett, hogy úgy vagyok az dolog az mint ő beszéli, kiről ő hatalmasságának irnom is kész vagyok. Arra felel Memhet aga: »Te — ugymond — az császárnak szolgálja s' híve vagy s nem kívántatik is annyira az te bizonyásod mint az Balassi uram bizonyása s' írása«

Mely dológról írásomat is kívánván Memhet aga, midőn az én írással az portára menvén informálta volna császárt és az fővezért is az dologrul, jöve Zkender pasa az portáról be Erdélyben, ki által Nassuf pasa az fővezér nekem is írván, köszöni levelében, hogy az császár hitinek megtartására okot adtam és Magyarországrul az következő romlást avertáltam, mely levelet im meg is mutatok — ugymond — kgdnek és a magyarul való magyarázatját is elolvasom az mint meg is mutatta az törökül írt levelet és az magyarázatját is elolvasta.

Továbbá Memhet aga magamot is sokképen ajánlván az portán való fővezéreknek az ő akaratjokból és hagyomásokból tractálni kezdé Zkender basa velem, hogy ha kedvem vagyok hozzá az erdélyi fejedelemségre promovcái, Bethlen Gábornak úgy rendelvén állapotját az kinn ő contentus lehet.

Sokképen való mesterségekkel, svadeálásokkal ingerlett az dologra egyéb suffragiumok is accedálván hozzá, de meggondolván azt, hogy engem Bethlen Gábor böcsülettel és jószándékkal hívott maga mellé, nem akartam magamat megítéltetnem és nevem rágalalmazására okot adnom, hogy illetlenül és barátságna tisztí ellen kítúrtam fészkeből.

Azon Zkender pasa ada énnekem az vezérnek hagyásából pecsétí alatt egy levelet is — ugymond — melyben assckurálja az magyar nemzetet, hogy noha el volt az végezve, hogy az hatalmas császár Magyarországot megraboltassa de az én írásomból és üzenetemből informáltatván az császár is és az vezérek is az Magyar nemzetnek büntelen voltáról, nem hogy a békességnek kötése ellen illetlenül és módnélkül megháborgatná az magyar nemzetet, de valameddig a békességnek és jó szomszedságnak állapotjához tökéletesen tartják magokat az magyarok, minden alkalommal és jó akarattal is igyekezik nekik és hozzájuk lenni.

Azt az levelet is megmutatván in specie énnekem Balassi Zsigmond

uram, így — ugymond — én rejciálván és evitálván az erdélyi fejedelemségre való szorgalmaztatását Zkender pasának, ki jövék Erdélyből elég nyereségnek tartván, hogy ott ben létemmel az imminens periculumot avertáltam Országunkról, ki az akkori rablásból következhett volna rajta.

Itt künn létemben pedig immár Zkender pasa írt vala Szegedről egy levelet, kiben tudakozik egészségemről és adgya tudtomra, hogy az császár hivatja az portára hová el is megyen, hogy az... megmarad barát ságában ne kételkedgyem, azoltától fogva semmit nem hallottam — ugymond — felőle.

Ez időközben Ali basa elérkezvén, íra nekem egy levelet jelentvén, hogy Zkender pasa velem való barátságát neki megbeszéllette és minémű ajánlása is kedves legyen személyemnek az portán is, erről eszembe vehetem, hogy az hatalmas császár s' mindnyájan az vezérek is az erdélyi vajdaságra engemet akarnak emelni, lévén sok okok előttök kikhez képest Bethlen Gábort semmi képen abban az állapotban nem akarnák hadni és szenyvedni. Meg vagyon azért neki parancsolva az mint izenet szerint is értenem adta, hogy én velem tractáljon és végezzen az dologrul, az mely tractát elindított s im condíciókat is küldött, — ugymond — az mely condíciókat, hogy levelemmel confirmáljak és pecsétemmel lekülddgyem nekie fölötte kér s' azután ő is gondot visel az dolognak az derekára. Kérdém azért Balassi Zsigmond uramot, hogy micsoda condíciók azok? — Egy czédulát vön elő, kit ígéről ígére maga olvasa el énnekem.

Első. Kötelezze magát, hogy barátjának barátja, ellenségének ellensége lészen.

Második, hogy esztendőként 40,000 frt adót ad Erdélytől császárnak.

Harmadik, hogy mihelyt székiben ül, Jenőt és Lippát kezekben adgya az töröknek.

Kérdem Balassi Zsigmond uramot, mint tecczenek azok az condíciók? Azt felelé, hogy igen neheznek neki, de mind nehezebb az ugymond, hogy barátjának barátja, ellenségének ellensége legyek. Mert az mint az lengyelek állapottya is kezdett inclinálni, ők is ellenségi lehetnek. Azok között pedig nekem feleségem után sok rokonim és sógorim vannak, kiknek én az ő kedviért nem lehetek ellenségek.

Lehet ellensége az német nemzetnek is, szomszédinkért. Keresztények lévén, kikkel sok dolgokból való commerciumunk is intercedjal, mint lehetnének — ugymond — azoknak is ellenségek.

Sőt lehet ellensége az magyaroknak is s' magyarnak tartván magamat én is, én magannak volnék — ugymond — ellensége, ha azokkal ellenkedném. Mondám és felelék: Jól gondolkodik Nsgd s' ezen gondolatban maradjon meg ez után is. De kérdem Nsgdtúl, hogy mint tecczik az második?

Azt felelé, hogy énnekem úgy tetszik, hogy az ketteinél az mind könnyebb — ugymond — mert most is rá megy 40 ezer frtra az adó az mint én értettem.

Arra azt felelé Balassi Zsigmond uramnak, hogy az sem könnyű condíció, mert Erdély az hadak előtt való boldog állapottyában adta

az 40 ezert frt adót oly könnyen meg, hogy 3—3 pénz nem esett egy egy emberre és szarvasmarhára, az mint Kovacsóci Farkastól és Kendi Sándortól én hallottam. Más az, hogy csak az törökországi vectigál nyereségen kívül való pénznek felével vagy harmadával is megfizethették azt az summát akkor, de most oly romlott országtúl, kit újabban való romlások értenek az derekasan continuált romlások után is, sok dolog 40 ezer frtot igérni, az országnak értelme és consensusa nélkül kiváltképen.

Ez is vagyon pengig, mondék, az dologban, hogy Bocskay fejedelem elvégezte vala az török császárral, hogy Erdélynek romlott állapotjához képest 25 esztendeig nem fog egy pénzadót is az országtúl kérni sőt hogy inkább építhesse Erdélyt, az két oláhországi adót is nyolcz esztendeiglen Bocskay fejedelem kezéhez ígérte vala császár szolgáltatni és így az 25 esztendő nem telvén el, méltatlan kívánság annyi summát attól az romlott országtúl igérni.

Jenőt és Lippát pengig az ország értelme ellen oda nekik kötni nem tudom mint lehetne, holott Nsgd maga is detestálta Bethlen Gábort, serkedezvén az a hír felőle, hogy az ő kezekben adta őket, az mint az emberek kezdték vala ok nélkül hirdetni.

Arra azt felelé Balassi Zsigmond uram, hogy Ali basa azt üzente neki, hogy csak írja be az derék levélben, assecurálja ő is pecsétos levelével, hogy császár nem veszi ki kezéből, hanem ezen állapotban hagyja mind az két várat.

Arra azt felelém, hogy ő nekik módgyok lehetne osztán az Ali basa assecurációjának annihálására, csak ő vele köttethetnék oda, de így az országgal gyűlöltetnéje, vettetéje meg személyét. És az summa ez, hogy én Nsgdnak lévén semmiképen ilyen simpliciter az conditióknak nem subscribálnék s' nem is adnék martalékot nekik fogni.

Arra azt felelé Balassi Zsigmond uram, hogy ne difficultálja az conditiókat mert törekedik azon fejedelemségerit Homonnay György uram is előtte s' kész ő mind az három conditiót amplectálni és pecsétos levelet adni felőlők, kiről levelét is mutathatnája, de mi nem akarjuk ugymond, hogy ő legyen erdélyi fejedelem.

Én arra azt felelém Balassi Zsigmond uramnak, hogy Homonnay uram vagy amplectálná vagy nem; szabad lenne vele, de ő Nsga ne amplectálja, ne is subscribáljon nekik.

Mondá Balassi uram azt is, hogy az is igen áll előtte, hogy Budáról keresztény ember személy is inti és szorgalmaztatja, hogy könyörüljön Erdélyen, és az töröktől való promotiót ne vesse háta megé, mert ha negligálja és rejciálja, oly ember akadhat abban az tisztbén, az ki miatt elvész és megromol Erdély földé, elvégezvén az török tanács azt magában, hogy ha az erdélyick ez után hűségökben több akadályt kezdenek tenni, minden statusokat excidálván az országban, örökös pusztasággá teszik azt az földet, de ha ő bemegyen, oly állapotban állthatja azt az országot, kiből gyarapodást s' megmaradást hozhat és szerezhhet lakosinak.

Én arra azt felelém Balassi Zsigmond uramnak, hogy Erdélynek megmaradásáról s' gyarapodásáról méltó gondolkodni. Közölvén azért

oly emberekkel az dolgot ő nsga, az kik tanácsokkal promoveálhatják ezt az dolgot, semmit abrupte ne cselekedgyék.

Arra azt replicálá Balassi Zsigmond uram, hogy vakmerőn és titkon is ő semmit nem akar cselekedni, világosb és hasznosb állapottyát is akarván az dolognak limitálni, módgyával igyekezik azt az dolgot persequálni.

Utóljára engemet is kezdé azon obtestálni, *hogy nem lévén állapotonnak semmi promotiója*, ha Isten jó módot mutat dolgában s' ugyan be kelletik menni állapottyának promoveálásából, engedgyem magamat is szerencséjében particepsnek lenni.

Arra azt feleltem, *hogy én az én sorsommal oly contentus vagyok, hogy ahhoz csak keveset kívánnék Istentől, hozzá szoktatván magamat az csendes és kis értéken megelégedett élethez*, afféle dologban azért nem az én promotiómat, hanem az közönséges haszonnak való szolgálatot igyekezem inkább tekintenem. Minck okáért ebben is az Ngod állapottyában, ha oly bizonyos és méltó okot kezdhetek látnom, az kiknek subveniálhatok, örömet szolgálók az közönséges haszonnak s' mint-hogy ez a dolog nagyobb gondolkodással való tanácsot és consideratiót requirál magában, im házamhoz megyek és ruminálván ezeket magamban, ha mi jót találhatok elmémmelel hozzájuk, opiniómát declarálom Ngdnek.

Igy én Balassi Zsigmond uramtúl recedálván és confirmálván is abban, hogy az conditióknak nem subscribál, küldé ő nsga 13 napra az prágai articulusokat és az török követnek ő felsége előtt proponált oratiójának exemplumát nékem. Kiket megtekintvén és olvasván, megfelelők ő nsgának, hogy láttam 2 nappal az előtt azokat az articulusokat és hogy én is akartam őket ő nsgnak küldenem, de praeveniálván ő nsga engem, akarom értenem, hogy ő nsga is érti őket.

Látja azért azokból, hogy török császár solemnis követe publice, császárnak plenipotentiája mellett procedal dolgában s' publicumot tractál. Azokáért privatumot ne tractálljon ő nsga, mert állandó az nem lehet. Az nagyobb hasznót is tekintse inkább a kis haszonnál. Az török két dolgát nem jó egyszersmind külömb-külobmb utakon tractálni. Jelesül penig, hogy az török azt meri asserálni, hogy vannak oly magyarok, az kik azzal ajánlják magokat, hogy csak az török császár legyen segítséggel nekik, az Bocskay idejében esett rebellióhoz hasonló rebelliót inditanak.

Ő nsga abból az tractából ne tekertesse magára azt az suspitiót; hagyjon minden tractáknak békét, mert az török örömet engedi az periculomot azoknak az kikkel ők tractálnak, de az hasznót magoknak merítik el tőlök. Nem is maradnak végzésékben tökéletesen meg, jelesben ha privata personával indítanak valami tractát, ha szinte erős kötést is adnak hitkekkel neki, példák ezek az levelek, kiket ő nsgának én küldök, olvassa meg őket.

Bocskay fejedelemnek csak két esztendeig sem hatták volna az itt benn való vezérek birodalmát békességesen véghez vinni, ha az portán nem fulciálta volna authoritását ellenek. Még két esztendő előtt erőltették, hogy valamely várat birtanak és valamennyi város s' falu hódolt nekiek, azokat épen behagyja hódolni, mert csak egy falut is, az ki valaha

hódolt nekik, nem engedik neki birnia. Még is peniglen, hogy inkább érthesse mit kívánnyanak nevezet szerint tőle, török nyelven s' magyar nyelven írott regestromokat is küldöttek volt nekic, kikben minden hódoltan birt faluknak fölirták neveket, kívánván, hogy azokat behagyja épen hódolnia. A mely regestromokat is az levelek mellett felküldöttemő nsgának.

Ezt argumentálván előtte czekeből, hogy ha Bocskay fejedelemmel való végezését is az török olyan rövid üdövel megakarta mind másiani s' mind szaggatni, inhiálván az maga hasznára és birodalmának augeálására, mennyivel inkább az ő nsgával való végezését is különb, különb képen oppugnálván, semmire sem igyekeznék inkábbban, mint az tulajdon maga haszna takargatására. Ehhez képest ez cgynehány napokban való gondolkodásomban sem találhattam jobb tanácsot ez dologban, mint megszűnni teljességgel az tractátúl. Adván azt is tudására, minthogy nekem is pöreim vannak *és barátim házasság állapottyában való szerencsére is invitálnak*, én az ő nsga dolgában való állapotokkal nem akarom elmémet fárasztanom, hanem jobb elmékkal közölvén dolgait és azokkal tanácskozván, kiket Isten mind tanácsosbakká, mind értekesbecské tett nálamnál, vegye csak ennyiben el az én tanácsomat ő nsga, hogy az privata tractának teljességgel renunciáljon, látván, hogy publica tracta occupálta mostan az fő dolgokat magának.

Erre ő nsga azt üzente Rákóczi Andrástól, hogy az én replicálásomban igen acquiescált és amplectálja is az én izenetem ratióját. Nem is tractált ezek után ő nsga semmit velem.

Igy én singularis persona titkon viselvén ezeket magamban, mint-hogy semotis arbitris titkon jelentette az felül megírt dolgait vigyáztam oly alkalmatosságra, hogy hallomásomra másoknak is közölhetett volna ez dolgokrul.

Előljöven azért Sz. Erzsébet napja esti, melyre menyegzői lakadalomban én is invitatus voltam Kékkőben, semmit az napon nem szóllott ezekről ő nsga. Hanem Sz. Erzsébet napján ebéd előtt, akarván Fánetsy Ferencznek is opinióját érteni, maga kezde Balassi Zsigmond uram Erdélyben való járását Fánetsy urammal beszélgetni, még is mutatván ő kglnek is, mint az előtt nékem mind az Zkender basa assecuratióját s' mind Nassuf basa levelét.

Midőn elvégezte volna szavát, mondék Balassi Zsigmond uramnak: Ezeket — mondám — hogy nsgd magától indultatván, megjelentette Fánchy uramnak, meg nem mondhatom mennél inkább nem akarom, hogy ő kglme is érti. Nem egyébtül érti penig, hanem magától nsgtól. Mert minthogy nsd én tuttomra ez ideig csak én nekem jelentette volt titkon ezeket, bizonyítom Istenemmel, hogy mint titok és csak magában értett dolgot magamban is viseltem, csak igyekezvén, hogy az dolog eltemtetett dolog legyen és úgy is sopiáltassék, hogy tractára soha elől se vétessék.

Ha penig valakinek meg kellett volna jelenteni, mindenek előtt magam is ő kgylmének kívántam volna megjelenteni, de Istennel s' ő kgylmével bizonyítom, hogy ő kgylmének is nem jelentettem és én immár ő kgylmével értem ezeket az dolgokat nsgdától s' akarom, hogy ő kgyelmével értem.

Lőn ez közben Zkender basáruul is emlékezet köztünk, hogy nem érthetni állapottyát, hirdetvén némelyek, hogy mazullá tették, némelyek pedig hogy megölték volna. In summa Kékkőből házunkhoz oszolván egynehány nap mulva küldé Balassi Zsigmond uram Comáromi nevű szolgájától Zkender basa levelét az okon kiváltképen hozzám, hogy lássam és vegyem eszembe, hogy él Zkender bassa.

Abban az levélben jelenti Balassi Zsigmond urannak Zkender pasa, hogy ő él, és hogy az portán lévén, egészségben vagon. Az görögországi begler békséget is hogy neki adta az császár. Emlékezik Erdélyben inélt barátságokról is, az mely barátságot az ő részéről megakarja hozzája tartani, kívánja is, hogy mennél hamarabb egészségéről és állapottyáról bizonyos válasszal értesse Balassi uram. Commendálta személyit az Capi agának is, ki az császárnak nagy embere, Kezlar Capi aga neve. Irjon azért egy köszöntő levelet neki is és kívánjon egy lovat tőle. Nem fog sokat ott bent késmi ő maga is Zkender pasa, haddal bocsátja az császár ki és Isten kihozván megint levéllel érteti. Post scriptában ír arról is, hogy Ali pasának semmi dolgáról ne írjon.

Én az levelet clolvaván visszaküldém Balassi Zsigmond urannak, kérvén ő nsgát, hogy Fánchy urannak is elküldgye ez levelet.

Én ezek után 29. novembris Palánkban mentem vala menyegzőben, honnan való megtértemben utamból közel lévén Kékkő, divertálék Balassi Zsigmond uramhoz 2. decembris. Érteni akartam elméjét, és hogy ha jelent é valami új dolgot?

Palánki állapotokról beszélgetvén kérdém tőle, micsoda propositumja legyen? — Azt felelé, hogy minden gondolatnak és tractáinak békét hagyván, azt az egy intentumot vette maga eleiben, hogy Lengyelországba mennyen a hova immár élést s' borokat is küldött. Onnét ha placeálhatja ő felségét, úgy hogy az pörökkel nem persequálja ő felsége, megtér hazájában. Hol pedig különben leszén az dolog, ott az atyafiái között telepedvén meg providéal sorsának s' életinek.

Én is elbucszván tőle, az napságtul fogva sem nem láttam, sem nem beszéllettem vele, *hanem barátim szorgalmaztatásából az házasságomról való állapotomat igyekezevén promoveálnom, Mátyus földében mentem föl*, honnét azon estve jöttem meg házamhoz, az mely estének vitszakán megszállották Kékkő várát.

In summa sem Erdélyben menő szándékát sem ott benn való tractáját sőt Ali basával itt künn való tanácskozásáról sem lévén különben értelmem a mint 15. octobris beszéllette maga meg énnekem. Soha azután semmit abban az tractában tőle nem értettem és mástól is nem hallottam semmit is felőle. És mai napig is nem tudván resolválta e magát az conditiókra avagy nem? s' micsoda kardoja lehetett is utoljára az dolognak. Az lévén az híre közönségesen az szolgálai között is itt kinn s' az maga külső cselédi közt is, hogy nem egyebüvé, hanem Lengyelországban készüline. «¹

¹ A tanukihallgatási jegyzőkönyv az Országos levéltárban Monum. B. 1616. jun. 16. jelzet alatt őriztetik.

A classikusokkal való társalkodás s' egyéb ügyes bajos dolgai miatt tehát csak 43 éves korában ért rá Rimay a házasságra gondolni. Ki tudja, hogy barátjai sürgetése nélkül rá szánta volna-e fejét valaha erre a lépésre? — De Ághy Orsik asszonyban úgylátszik mindenben magához méltó élet társat talált s talán épenséggel csak a gondos, vezető feleség hiányzott még, hogy sorsával tökéletesen elégedett legyen. Az 1616. év farsangján haza is hozta a menyecskét s most már nem utasította többé vissza Thurzó György nádor özvegyének ajánlatát, hogy hivatalt, szolgálatot vállaljon tőle. Nem kellett az udvarban laknia, Czobor Erzsébet csak azt kötötte ki »*hogy mikor kívántatik, mellettünk maga kocsján és lovain böcsületesen jelen legyen.*»¹ Csakhamar kölcsönösen megkedvelték egymást, gróf Thurzó Imre nagyra becsülte és barátjának tekintette Rimayt s nemsokkal utóbb született leánykájának kereszt apja lett. Az 1618-ik év folyamán együtt voltak a pozsonyi országgyűlésen, honnan Rimai sietve távozott, mentogctvén magát, hogy vendégei volnának. Thurzó Imre azonban eltalálta távozásának igazi okát! »*a kgyd szerelmes házastársa és kedves kis leánkája vonták az kglđ szívét magokhoz, azoknak kedrekért és látásokért, nem annyira az vendégekért sietett.*« — tréfálkozik vele augusztus 3-án kelt levelében.² Rimay családi élete tehát boldog lehetett. Megérdemelte az a boldogságot, a ki mások örömeiben, bánatában mindig szíve szerint osztozott.

DR. KOMÁROMY ANDRÁS.

HIVATALOS ADATOK DAYKA GÁBOR ÉLETÉHEZ.

Ujhelyi Dayka Gábor rövid élete pályájának története csaknem a legapróbb részletekig ismeretes. Többen írtak róla, köztük — tudtomra — legtekintélyesebben Abafi Lajos az általa szerkesztett és kiadott »Figyelő« VIII-ik kötetében. Abafi felhasználta a költő tanártársainak s személyes ismerőseinek egykoru följegyzéseit s a különböző könyvtárakban elszórva található kéziratait. Nem használta azonban a m. kir. Országos Levéltárban őrzött hivatalos adatokat, melyek Dayka tanári működésére vonatkoznak. E hiány pótlását itt veszi az olvasó. Sok új dolgot nem fog ugyan találni, de néhány ismeretlen adalékra — milyenek a tanári pályázatok alkalmával készített pályamunkái — mégis akadni fog az itt következőkben.

¹ Rimay János állam iratai és levelezése 208 l.

² U. o. 218 l.